

sa človek mohol prešmyknúť do dutého srdca stromu a dole do temnoty pod ním. Okraje otvoru vyhladili do leskla tí, ktorí tu boli predtým – prešli cez jaseň do podzemného sveta.

Pod prastarým jaseňom sa rozkladá bludisko.

Do pukliny, dole pomedzi korene a skaly do kamenného priechodu, ktorý ide stále hlbšie. Farby blednú do sivých, hnedých, čiernych. Prúdi studený vzduch. Niekde dole hučí chladná voda. Nad hlavou je pevná skala, číra hmota. Horný svet je už nepredstaviteľný.

Priechod pokračuje do zeme a bludisko sa zväčšuje. Odbočky sa točia k iným tunelom, iným puklinám. Je ťažké udržať smer. Po stenách stekajú kvaple. S priestorom tu dole sa deje niečo zvláštne – aj s časom. Čas plynie inak. Zhusťuje sa, zbiera, tuhne, spomaľuje.

Sieň, ktorá sa otvára do prekvapivého priestoru. Jej steny vyzerajú byť spočiatku holé, ale keď ňou zabliká svetlo, začnú sa na kameni premietiť scény z minulosti podzemia. Nespájajú ich ľahko viditeľné súvislosti, ale vzorce a ozveny.

V jaskyni pod vápencovým útesom vdýchne postava, ktorá nie je ľudská, červený okrový prach. Jednu ruku položí na stenu jaskyne – prsty doširoka rozťahnuté, vyčnievajúci palec, dľaň chladná na kameni – a potom prudko vyfúkne červený oker na ruku. Výbuch prachu – a keď ruku odtiahne, na stene zostane jej fantómový odtlačok, kameň okolo neho je pokrytý červeňou okra. Ruka sa presunie, znovu priľne k stene, ústa vydýchnu ďalší prach a na kameni ostane ďalší bledý obrys. Tieto odtlačky prežijú viac než šesťdesiatštyritisíc rokov. Sú to znamenia čoho? Radosti? Varovania? Umenia? Života v temnote?

V plytkej piesočnatej pôde toho, čo je dnes severnou Európou, pred šesťtisíc rokmi jemne ukladajú do hrobu telo mladej ženy, ktorá zomrela pri pôrode spolu s dieťaťom. Vedľa nej položia biele labutie krídlo. Na krídlo uložia telo jej syna tak, že je v smrti v dvojitom objatí – labutích pier a matkiných rúk. Postavia okrúhlu mohyly, ktorou označia miesto ich odpočinku: ženy, dieťaťa a krídla bielej labute.

Na ostrove v Stredomorí dokončuje kováč tristo rokov pred založením Rímskej ríše prácu na vzore striebornej mince. Na minci je zobrazený štvorcový labyrint s jediným vchodom zhora a zložitou cestou do stredu. Steny labyrintu – tak ako okraj mince – sú jemne vystúpené a vyleštené do hladka. Uprostred labyrintu je postava tvora s býcou hlavou a ľudskými nohami: Minotaurus, ktorý v temnote čaká, čo k nemu príde.

O šesťsto rokov neskôr pózuje mladá žena v Egypte pre jedného portrétistu. Na túto príležitosť sa obliekla najkrajšie, ako mohla. Má výrazné tmavé obočie a veľké tmavé oči, takmer čierne. Vlasy má z čela stiahnuté kovovou páskou so zlatým korálikom, na sebe má zlatistý šál a zlatú brošňu. Maliar pracuje s horúcim voskom, plátkovým zlatom a farebnými pigmentmi, ktoré vrství na drevo. Tvorí jej posmrtný obraz. Keď zomrie, jej telo zabalia do pásov tkaniny, ktoré ju mumifikujú, a jej skutočná tvár sa navždy stratí. Zatiaľ čo telo bude hniť pod vrstvami zábalu, portrét nezostarne. Je dobré robiť takéto veci zavčas, ešte kým človek žiari mladostou. Jej telo uložia v nekropole – meste mŕtvych, postavenom v ústí púštnej nížiny, v podzemnej komnate lemovanej vápencom a zakrytej blokmi kremenca, ktoré majú odradiť vykrádačov hrobov. Spočinie v blízkosti hrobiek, kde sú mumifikované mŕtvolky viac než milióna ibisov, desiatok tisíc mačiek a piskora, pochovaného s malým čiernym kameňom.

Pod povrchom náhornej plošiny v južnej Afrike sa koncom devätnásteho storočia plazia baníci kilometrami úzkeho tunela – vykopaného hlbšie ako kdekoľvek inde na Zemi – pri ťahaní rudy z podzemného zlatého náleziska. Niektorí z tých, ktorí do oblasti prichádzajú po tisíckach, rýchlo hynú pri zosuvoch kamenia a nehodách. Iní budú zomierať pomalšie na silikózu z ustavičného vdychovania skalného prachu v smrtiacej temnote, rok za rokom. Ľudské telo je tu z pohľadu korporácií, ktoré baňu vlastnia, a trhu, ktorý to všetko poháňa, do veľkej miery nahraditeľné: je to len malý nekvalifikovaný nástroj na ťažbu, ktorý sa po zlyhaní alebo opotrebovaní jednoducho vymení. Ruda, ktorú muži vynášajú na povrch, sa rozdrví, roztaví